

Bosna sancak beyi iken Ali Paşa'nın yerine Budin'e tayin edilen Mehmed Paşa'dır (BA, KK, nr. 216/A, s. 134).

İstanbul'da kendisini gören Busbecq'in kısa boylu, geniş ve kalkık omuzlu, çatık kaşlı, son derece kuvvetli ve cesur bir adam olarak tarif ettiği Ali Paşa'nın Diyarbakır'da bir cami ile medresesi ve hamamı, Çatalca'da yine bir cami ve medresesinin bulunduğu, Bosna'nın bazı köylerinde muhtemelen aslı vatani olan Arnavut Belgradı'nda (Berat), İstanbul'da Balat'ta ve Edirne'de de bazı hayratının olduğu bilinmektedir (6 Şevval 958/7 Ekim 1551 tarihli vakfiyesi için bk. TSMA, nr. E 7740).

BİBLİYOGRAFYA :

TSMK, nr. K 888, vr. 108^a*, 110^b*, 114^a*, 115^b, 117^b, 123^a, 143^a*, 301^b, 381^b-382^a, 415^a*, 478^b; TSMA, nr. E 12321, s. 18/38-39, 214/521, 216/522; TSMA, nr. E 7740; BA, MD, nr. 1, s. 5/14, 53/273, 212/1233; nr. 2, s. 25/216, 57/520, 60/549-550, 74/684, 147-151/1416-1417, 153/1420, 155/1424; nr. 3, hk. 1293; BA, KK, nr. 209, s. 49, 74, 83; nr. 210, s. 141, 228, 300; nr. 216/A, s. 21, 80, 134, 148, 153, 164; BA, A.RSK, nr. 1452, s. 28; nr. 1457, s. 1; *Tevârih-i Âli-i Osmân*, TSMK, Revan, nr. 1099, vr. 180^a*, 181^b, 189^a, 194^a; Celâlzâde, *Tabakâtü'l-memâlik*, vr. 418^a*, 423^b, 424^a; O. G. Busbecq, *Türk Mektupları* (trc. H. Cahit Yalçın), İstanbul 1939, s. 155-159; Âfi, *Künhü'l-ahbâr*, İSAM Ktp., nr. 11.128, s. 239; Peçuyulu İbrâhim, *Târih*, I, 36, 287-289, 290-291, 295, 310; Solakzâde, *Târih*, s. 517; Hammer (Atâ Bey), VI, 24, 25, 28-30, 32, 34-36, 71-72, 74; S. Tâkats, *Rajzok a török vilâgbo*, Budapest 1915, I, 114, 313, 425; a.e.: *Macaristan Türk Âleminde Çizgiler* (seçerek trc. Sadrettin Karatay), Ankara 1958, s. 223, 331; *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Kılavuzu*, İstanbul 1937, I, 37; Danişmend, *Kronoloji*, II, 260, 264, 270-272, 275, 277, 279, 305-306; Metin Sözen, *Diyarbakır'da Türk Mimarisi*, İstanbul 1971, s. 76-80; M. Fahrettin Kirzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas-Elle-ri'ni Fethi: 1451-1590*, Ankara 1976, s. 174; Forgách Ferenc, *Emlékirat Magyarország állapotáról Ferdinánd, Janos, Miksa Királysága és II. János erdélyi Fejedelemsége alatt*, Budapest 1982, s. 41 vd.; V. Kopčan, *Turecké nebezpečstvo a Slovensko*, Bratislava 1986, s. 47-49, 53-54; I. Szántó, "Ali budai pasha hadjârata 1552 nyarán a Hont-Nógrád megyei várak ellen", *Történelmi Szemle*, I, Budapest 1977, s. 31-52; Tayyib Gökbilgin, "Ali Paşa, Hadım", *İA*, I, 332-333.

FERİDUN EMECEN

HADİM HASAN PAŞA

(ö. 1006/1598)

Osmanlı sadrazamı.

Hayatının ilk yılları hakkında bilgi yoktur. Enderun'da yetiştigi, 1580'de hazinedarbaşılıktan vezâret rütbesiyle Mısır beylerbeyi olduğu bilinmektedir. Bu görevde iken adı zulüm ve rüşvet olaylarına

karıştı; üç yıla yakın süren beylerbeyliği sırasında büyük miktarlarda para topladığı söylentileri çıktı. Hakkında yapılan şikâyet üzerine görevinden alındı ve bir müddet İstanbul'da Yedikule Zindanı'nda hapsedildi. Bu arada mallarına el konuldu. III. Murad'ın annesi Nurbânû Sultan'a olan yakınlığı, ayrıca sunduğu para ve hediyeler sayesinde affedilen Hasan Paşa Anadolu beylerbeyliğine tayin edildi ve bu sıfatla Gence muhasarasına katıldı (Selânikî, I, 207). 996'da (1588) Şirvan beylerbeyi oldu. Bazı şikâyetler üzerine vezirliği kaldırıldı ve evi teftiş edildi. Ancak çok geçmeden yine affa uğrayan Hasan Paşa, Gence fethinin ardından bir süre bu şehrin muhafızlığında bulundu. 29 Rebülâhîr 1002'de (22 Ocak 1594) kubbe vezirliğine getirildi. III. Mehmed'in Eğri seferine (1596) çıkması üzerine İstanbul kaymakamlığında bulundu. Bu görevi sırasında kendisine "vekâlet-i mutlakâ" menşuru ile Rumeli vilâyeti dışındaki yerlere hüküm yazma yetkisi verildi (a.g.e., II, 566, 618). 3 Kasım 1597 tarihinde Damad İbrâhim Paşa'nın yerine III. Mehmed'in annesi Safiye Sultan'ın da iltimasıyla üçüncü vezirlikten veziriazamlığa getirildi.

Kaynaklarda "son derece mürtekip" bir kişi olarak nitelendirilen Hasan Paşa'nın yüksek devlet görevlerini müzayedeye usulüyle satıp aldığı paraları vâlide sultana verdiği belirtilir. Nitekim kendisi de, "Beni vâlide sultan kista kesmiştir" diyerek bunu itiraf etmişti (Peçuyulu İbrâhim, II, 210). Sadrazamlığı esnasında Safiye Sultan'a her hafta hediyeler takdim ettiği bilinen Hasan Paşa, daha önce kendisinin hapsedilmesine sebep olan Kapıgâsı Gazanfer Ağa'ya kin besliyor ve onu ortadan kaldırmak istiyordu (a.g.e., II, 284). Bunun için III. Mehmed'e başvurduğunu duyan Gazanfer Ağa, Hasan Paşa'nın, yüksek devlet memuriyetlerine tayinlerden aldığı paraları vâlide sultana verdiğini herkese söylediğini ifşa etti. Hasan Paşa ayrıca, Bostanzâde Mehmed Efendi'den boşalan şeyhülislamlık makamına Hoca Sâdeddin Efendi'nin değil ünlü şair ve Rumeli kazaskeri Bâkî'nin veya Anadolu kazaskeri Karaçelebizâde Hüsam Efendi'nin getirilmesi yolundaki gayretleri yüzünden padişah hocası Sâdeddin Efendi'nin de düşmanlığını üzerine çekmişti. Nihayet sarayda büyük nüfuzu olan Gazanfer Ağa'nın telkinleri sonucu, Safiye Sultan'ın Eminönü'nde yaptırmak istediği ve kendisinin de nazırı olduğu caminin temelini kazmaya giderken 9 Nisan 1598 günü Bostancıbaşı Fer-

had Ağa tarafından yakalandı ve Yedikule'de tevkif edildi (Selânikî, II, 733-734); birkaç gün sonra da öldürüldü (8-9 Ramazan 1006/14-15 Nisan 1598). Kaynakların belirttiğine göre idam kararını büyük bir tevekkülle dinleyen Hasan Paşa yatsı namazını kılmış, vakıflarının devam ettirilmesini ve cesedinin sebilin yanına gömülmesini vasiyet etmiştir (a.g.e., II, 736). Ölümüne "vakt-i tekmil" terkihiyle tarih düşürülmüştür. Hasan Paşa'nın konağına giden Yeniçeri Ağası Tırnakçı Hasan Ağa mallarına el koymuş, ancak hazinedarı meblağın önemli bir kısmını alıp kaçtığından asıl hazinesine ulaşamamış, 100.000 altın tutan meblağ daha sonra ele geçirilebilmiştir (a.g.e., II, 741).

Beş ay altı gün sadrazamlıkta bulunan, İstanbul'da Çağaloğlu Sarayı civarında medrese, çeşme ve sebil yaptıran (bk. HADİM HASAN PAŞA KÜLLİYESİ), vasiyeti gereği buraya defnedilen Hasan Paşa'yı Osmanzâde Ahmed Tâib akıllı, bilgili, fakat aşırı derecede tamahkâr ve mağrur bir kişi olarak nitelermektedir (*Hadîkatü'l-vüzerâ*, s. 49).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 43, s. 9; Selânikî, *Târih* (İpşirli), I, 207, 348, 354, 376, 388, 407; II, 530, 566, 618, 640-641, 643-648, 652, 712, 723, 733-734, 736, 741; Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi, *Târih* (haz. Ziya Yılmaz, doktora tezi, 1990), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 52, 91, 97, 98, 106, 147, 156, 161, 170, 187, 188; Hasan Beyzâde Ahmed Paşa, *Târih* (haz. Nezihi Aykut, doktora tezi, 1980), İÜ Ed.Fak. Tarih Seminer Kitaplığı, nr. 3277, tür.yer.; Atâî, *Zeyli Şekâik*, s. 375, 377, 444, 476, 482, 483, 631, 650, 670, 732, 737, 738; Peçuyulu İbrâhim, *Târih*, II, 110, 209-210, 284-285; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 103-104; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 316; Naîmâ, *Târih*, I, 111, 174, 184, 185-187; *Hadîkatü'l-vüzerâ*, s. 48-49; Şeyhî, *Vekâyiu'l-fuzalâ*, I-III, bk. İndeks; Hammer (Atâ Bey), V, 213, 226-228; Atâ Bey, *Târih*, II, 43-44; *Scilli-i Osmânî*, II, 125; Danişmend, *Kronoloji*, III, 88, 110, 120, 125, 164, 183, 185-186, 202, 498; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 118; III/2, s. 346, 352-353, 357-358, 457, 552; Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devletinde Rüşvet (Özellikle Adli Rüşvet)*, Ankara 1969, s. 240; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, s. 220-223; Mübahat S. Kütükoğlu, *1869'da Faal İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1977, s. 52-53; a.m.f., *Dârü'l-Hilâfeti'l-Âliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri*, İstanbul 1978, s. 40.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

HADİM HASAN PAŞA KÜLLİYESİ

İstanbul'da XVI. yüzyıl sonunda yapılmış külliye.

Çağaloğlu'nda Kâzım İsmail Gürkan (eski Hilâliahmer) caddesiyle Fenârî sokağı arasındaki yapı adasının ucunda bulunmaktadır. III. Mehmed döneminde